

УДК 342.922

DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-1-7

ВІЙСЬКОВОЗОВОВ'ЯЗАНИЙ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЕЦЬ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТЬ

Мельник Тетяна Миколаївна,

викладач юридичних дисциплін

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола

ORCID ID: 0009-0001-3009-0014

Статтю присвячено дослідженню законодавчих підходів до сучасного розуміння понять «військовозовов'язаний» та «військовослужбовець», що продиктовано введенням правового режиму воєнного стану в Україні. Звернено увагу на те, що в національному законодавстві дані трактування досі залишаються дискусійними, а тому аналізуються теоретичні підходи науковців-правників до розуміння даних понять. Порушено питання придатності військовозовов'язаного до проходження військової служби та порядку організації її проведення військово-лікарської експертизи.

Для кращого розуміння поняття «військовослужбовець» наведено наукові позиції стосовно характерних ознак, що йому притаманні. Зроблено наголос на правовому становищі/правовому статусі військовослужбовця, що становить суть військово-службових правовідносин та виступає складним механізмом, оскільки наділений багатокomпонентною побудовою, що знаходить своє відображення в законодавчій системі нормативно-правових актів.

Акцентовано увагу саме на адміністративно-правовому статусі військовослужбовця, яким виступає спеціальний адміністративно-правовий статус, що регламентується нормативно-правовими актами, якими визначається сукупність прав/обов'язків, адміністративно-правових гарантій, заборон/обмежень, елементів його юридичної відповідальності тощо. Проаналізовано елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав військовослужбовців.

На основі аналізу сучасних досліджень та чинного законодавства України автором наведено власне трактування військовозовов'язаного та військовослужбовця. Запропоновані трактування порівняно з тими, що прописані сьогодні у законодавстві, убачаються більш ширшими та доречними, оскільки включають складники, що не залежать від волі особи й через норми права надають можливість спонукати її до виконання конституційних обов'язків відносно охорони/захисту України, а тих, хто буде ухиляється від виконання даного військового обов'язку, – можливість притягнути до відповідальності. Підведено підсумки щодо необхідності якісних змін у механізмі забезпечення прав як військовозовов'язаних, так і військовослужбовців.

Ключові слова: антитерористична операція, військовозовов'язаний, військовослужбовець, воєнний стан, військова служба, військово-службові правовідносини, Збройні сили України, адміністративно-правовий статус військовослужбовця.

Melnyk Tetiana. Conscript and military serviceman: modern approaches to understanding the concepts

The article is devoted to the study of legislative approaches to the modern understanding of the concepts of "conscript" and "military serviceman", which was dictated by the introduction of the legal regime of state of war in Ukraine. Attention is drawn to the fact that in the national legislation these interpretations are still debatable, and therefore the theoretical approaches of legal scholars regarding the understanding of these concepts are analyzed. The issue of the conscript's suitability for military service and the procedure for organizing and conducting a military medical examination is raised.

For better understanding of the concept of "military serviceman", scientific positions are given regarding the characteristic features inherent in him. Emphasis is placed on the legal position/legal status of a military serviceman, which is the essence of military legal relations and acts as a complex mechanism, as it is endowed with a multi-component structure, which is reflected in the legislative system of normative legal acts.

Attention is focused precisely on the administrative-legal status of a military serviceman, which is a special administrative-legal status, which is accordingly regulated by normative-legal acts, which determine the set of rights/obligations, administrative-legal guarantees, prohibitions/restrictions, elements of his legal responsibility, etc. The elements of the administrative and legal mechanism for ensuring the rights of military serviceman are analyzed.

Based on the analysis of modern research and the current legislation of Ukraine, the author gives his own interpretation of "conscript" and "military serviceman". The proposed interpretations, in comparison with those currently prescribed in the legislation, are considered broader and more appropriate, since they include components that

do not depend on the will of a person and, through the norms of law, provide an opportunity to encourage him to fulfill his constitutional obligations regarding the protection/defense of Ukraine, and those who evade the fulfillment of this military duty – the opportunity to bring to justice. Conclusions are made regarding the need for qualitative changes in the mechanism of ensuring the rights of both conscripts and military personnel.

Key words: *anti-terrorist operation, conscript, military serviceman, martial law, military service, military-service legal relations, Armed Forces of Ukraine, administrative and legal status of a military serviceman.*

Ось уже другий рік поспіль триває страшна кровопролитна війна, на якій щодня гинуть десятки й сотні солдатів. Саме тому на сучасному етапі розвитку нашої країни одним із найважливіших питань її розвитку є реформування Збройних сил України (далі – ЗСУ), перехід їх на новий якісний і професійний рівень, на вдосконалену законодавчу базу, що на основі багатого досвіду розвинених та перспективних сучасних держав світу передбачає перегляд чинного національного військового законодавства та встановлення нових військово-правових норм.

Щодо стану наукового дослідження, то варто відзначити, що до 2014 р., поки на території України не розпочалася антитерористична операція (далі – АТО), дана тема була мало науково досліджена. Із кожним роком наукових публікацій стає дедалі більше, що зумовлено введенням 24 лютого 2022 р. воєнного стану в Україні. До досліджень доєднуються й молоді науковці, які піднімають важливі питання та проблеми військової служби. Сьогодні поруч із вітчизняними іменами зустрічаємо нові імена, серед яких: А.Ю. Александро́ва, О.Т. Басараб, О.К. Басараб, В.М. Братковський, Ю.Ю. Забуга, М.М. Івлєв, В. Коваль, О.В. Кухар, А.В. Лавроненко, І.Т. Ларіонова, О.В. Ленда, А.Ф. Лозинський, В.В. Мака́рчук, С.К. Музиченко, О.І. Остапенко, О.П. Пасі́чніченко, А.А. Приходько, М.І. Хавронюк, В.К. Шкарпи́цька, І.П. Якимечко та ін.

Стаття 65 Основного Закону нашої держави зазначає, що «громадяни відбувають військову службу відповідно до закону» [1].

В умовах воєнного стану, який триває уже майже рік через вторгнення держави-агресора, конституційний обов'язок обороняти рідну землю набув ключового значення для нашої держави. Починаючи з 2014 р. керівництво держави оголошувало кілька хвиль мобілізації. А зараз дане питання стало ще більш гострим та актуальним, бо за роки незалежності Україна докорінно змінилася, змінилося ставлення особи до себе, до країни, до державних органів, виникли інші правовідносини, побудовані на праві приватної власності. Особливо змінилося ставлення українців до представників центрів комплектування та соціальної підтримки (колишні військові комісаріати), які зіткнулися з прогалинами у законодавстві, подекуди протиріччями у різних нормативних актах, скритою протидією населення, державних органів та приватних підприємств.

Особливо гостро це проявляється зараз, коли ми стали свідками того, як до війська забирають усіх «бажаючих». Люди стають розумнішими, більш юридично вихованими, прискіпливими до юридичних термінів і визначень. Однією з таких прогалин є визначення поняття «військовозобов'язаний», яке сьогодні дуже широко використовується у різних галузях права, починаючи від реєстрації місця проживання особи, ведення персонального військового обліку на підприємствах, установах, організаціях, прийняття/звільнення з роботи і т. п. [2, с. 51].

А тому розгляд даного питання варто розпочати з того, що досі в національному законодавстві трактування понять «військовозобов'язаний» та «військовослужбовець» є дискусійним, а тому велика увага цим поняттям приділялася і приділяється з боку правників.

Відповідно до ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військовозобов'язаними вважаються «особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави» [3].

Поняттям «військовозобов'язаний» оперує і Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [4], який відправляє до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Із визначення поняття «військовозобов'язаний» слід звернути увагу на ключову його ознаку, а саме перебування у запасі. Так, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», «у запас Збройних сил України та інших військових формувань зараховуються громадяни України, які придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і не досягли граничного віку перебування в запасі. Вони перебувають на військовому обліку у відповідних районних (міських) територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки та відповідних органах інших військових формувань» [3].

Із цієї законодавчої норми випливає, що для перебування у запасі потрібні дві обов'язкові умови:

- 1) придатність до проходження військової служби за станом здоров'я;
- 2) граничний вік перебування у запасі.

Що стосується другої обов'язкової умови, то тут усе чітко зрозуміло. Вік особи обчислюється шляхом співставлення, тобто якщо вік особи більший, аніж указано в законі, то вона не може перебувати в запасі.

Не все зрозуміло з першою умовою (придатність до проходження військової служби за станом здоров'я). Як швидко, упродовж кількох годин визначити придатність до проходження військової служби? Тут варто звернутися до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а саме до ст. 70, у якій зазначено, що «військово-лікарська експертиза визначає придатність до військової служби призовників, військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, встановлює причинний зв'язок захворювань, поранень і травм із військовою службою та визначає необхідність і умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям.

Військово-лікарська експертиза здійснюється військово-лікарськими комісіями, які створюються при територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки і закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України та інших військових формувань, а також Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Порядок організації та проведення військово-лікарської експертизи встановлюється Кабінетом Міністрів України» [5].

Слід відзначити, що сьогодні рішення українського уряду стосовно організації проведення військово-лікарських експертиз відсутні, проте останні, які створюються різними міністерствами та відомствами, все ж діють. Для прикладу наведемо Наказ від 14.08.2008 № 402 Міністерства оборони України «Про затвердження положення про військово-лікарську експертизу». Даним Наказом передбачено таке: п. 3.2. зазначає, що «військовозобов'язані залежно від категорії запасу, військово-облікової спеціальності та призначення підлягають повторному огляду ВЛК військових комісаріатів. Окрім того, офіцери запасу підлягають повторному огляду зазначеними ВЛК під час чергового атестування, а рядовий, сержантський та старшинський склад запасу ВЛК військових комісаріатів – у разі зміни призначення.

Повторний медичний огляд військовозобов'язаних, які перебувають у запасі І і II розрядів, раніше визнаних придатними до військової служби або непридатними до військової служби в мирний час за станом здоров'я, а також військовозобов'язаних плавскладу ВМС Збройних сил України проводиться один раз на 5 років ВЛК військових комісаріатів, а льотного складу – ЛЛК військових комісаріатів» [6].

Із норм чинного законодавства випливає, що військовозобов'язаний – це особа, котра впродовж останніх п'яти років пройшла військово-лікарську експертизу та визнана придатною до військової служби у мирний/військовий час для комплектування ЗСУ та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави. І тут виникає цікавий момент, який полягає у тому, що за час незалежності нашої держави військкомати не запрошували осіб чоловічої статі для проходження повторної військово-лікарської експертизи. Виникає ситуація, що чоловіки, котрі пройшли таку експертизу понад 5 років тому, у силу відсутності відомостей стосовно їх придатності до військової служби чи придатності до виконання робіт із забезпечення оборони не є військовозобов'язаними.

Виходить так, що на них дія законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про оборону» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» просто не поширюється, адже в указаних законах чітко передбачено поняття «військовозобов'язаний» – громадянин України, котрий перебуває у запасі ЗСУ, а за відсутності реальної військово-лікарської експертизи такі особи чоловічої статі перебувають у стані невизначеності, відповідно, не можуть перебувати у запасі й очевидно, що не є військовозобов'язаними. Усе це дає їм право на юридичних підставах не виконувати вимоги законодавчих актів у військовій сфері.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військова служба являє собою державну службу «особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній з обороною України, її незалежності та територіальної цілісності» [3].

Що ж стосується військовослужбовців, то ними відповідно до ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» є особи, які «проходять військову службу в Збройних силах України,

інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, посади в яких комплектуються військовослужбовцями» [3].

О.В. Ленда зазначає, що військовослужбовцем є особа, котра проходить військову службу, що виступає державною службою особливого характеру, в одному з українських військових формувань, створеному відповідно до чинного законодавства України з метою оборони держави, спрямовуючи свою професійну діяльність на виконання завдань/функцій, що покладені на таку службу Конституцією України та законами України. Військовослужбовець має відповідне правове становище/правовий статус, що становить суть військово-службових правовідносин [7, с. 75].

І.Ф. Корж поняття військовослужбовця тлумачить через наявність у ньому таких визначальних ознак:

1) це фізична особа, здебільшого повнолітня; молодшими вісімнадцяти років можуть бути курсанти вищих військових навчальних закладів, вищих навчальних закладів, котрі у своєму складі мають військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки;

2) особа, яка володіє державною/українською мовою;

3) особа, яка відповідає медичним вимогам, що встановлені державою;

4) особа, яка відповідає законодавчим вимогам щодо військової служби та вимогам, що постають перед нею у період її проходження;

5) особа, яка пройшла допризовну підготовку/підготовку з військово-технічних спеціальностей;

6) особа, яка займає у встановленому законом порядку військову посаду та виконує визначені завдання, що обумовлені цією посадою;

7) особа, яка має відповідне військове звання, що присвоюється відповідно до займаної посади;

8) особа, яка володіє зовнішніми ознаками військовослужбовця: військовою формою і знаками розрізнення, що розробляються Міністерством оборони України, іншими військовими формуваннями й затверджуються урядом України;

9) особа, яка за наявності українського громадянства особисто складає Військову присягу на вірність народові України та скріплює її особистим підписом [8, с. 36–38].

Аби краще розкрити поняття військовослужбовця ЗСУ, варто звернутися до його адміністративно-правового статусу, яким виступає спеціальний адміністративно-правовий статус, що відповідно регламентується нормативно-правовими актами, котрими визначається сукупність прав/обов'язків, адміністративно-правових гарантій, заборон/обмежень, елементів його юридичної відповідальності, а також «система закріплених такими актами ознак, які визначають його місце й роль в адміністративних правовідносинах, що виникають під час проходження військової служби та вказують на відмінність від інших суб'єктів права» [9, с. 75].

Окреслений статус виступає складним механізмом, оскільки наділений багатокomпонентною побудовою, що знаходить своє відображення в законодавчій системі нормативно-правових актів. Варто відзначити, що детальніше його можна визначити на підставі військової посади, котру військовослужбовець займає.

Погоджуємося з думкою С.О. Іщенко, який виокремлює такі ознаки адміністративно-правового статусу військовослужбовця ЗСУ:

- він виступає похідним від загального правового статусу людини/громадянина;
- він виникає на підставі проходження військової служби в ЗСУ;
- тісно пов'язується з державною службою особливого характеру, тобто видом служби, яку проходить військовослужбовець, що надає останньому право застосовувати спеціальні методи й засоби вирішення поставлених завдань;

- його елементи деталізуються в нормах чинного адміністративного законодавства;

- він відображає його становище як публічної особи, що реалізує власні права/обов'язки, що зумовлені військовою посадою у ЗСУ в адміністративно-правових відносинах;

- такий статус детально регламентується [9, с. 75].

Що ж до фактичної підстави виникнення військово-службових відносин за контрактом В.М. Александров називає наявність юридичного факту, що пов'язаний із початком військової служби, а саме набрання ним чинності про початок її проходження. Науковець дійшов висновку, що «у повному обсязі військово-службові відносини виникають із зарахуванням осіб до списків військової частини, прийняттям Військової присяги та призначенням на військову посаду» [10, с. 10].

Дана позиція видається не досить правильною, адже в п. 12 ст. 2 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» законодавець чітко прописав: «Кожен громадянин України, вперше вступаючи на військову службу до Збройних сил України, інших військових формувань, особисто складає Військову присягу на вірність Українському народу і скріплює її власноручним підписом» [3]. У даному Законі передбачено і початок проходження військової служби, який ніяк не пов'язаний із прийняттям особою Військової присяги. Тому вбачається, що не має юридичного значення для визнання особи військовослужбовцем факт прийняття ним Військової присяги.

Зважаючи на все вищевикладене, вбачається за необхідне змінити трактування «військовозобов'язаний», виклавши його у такій редакції: військовозобов'язаний (-а) – це особа чоловічої статі, що має громадянство України, досягла віку від 18 до 60 років, а також особа жіночої статі, котра закінчила військові спеціальності у віці від 18 років до 55 років. Не є військовозобов'язаними громадяни України, котрі хоча і пройшли військово-лікарську експертизу, проте були визнані непридатними до військової служби.

На наше переконання, запропоноване трактування порівняно з тим, що прописане сьогодні у законодавстві, є більш широким. Разом із тим дане трактування включає складники, котрі не залежать від волі особи й, таким чином, через норми права надають можливість спонукати особу до виконання конституційних обов'язків відносно охорони/захисту України, а тих, хто буде ухиляється від виконання даного військового обов'язку, – можливість притягнути до відповідальності.

Щодо поняття «військовослужбовець», то під ним убачаємо особу, котра проходить військову службу в одному з українських військових формувань, яка водночас виступає державною службою особливого характеру, відповідно до чинного законодавства України здійснює оборону держави та спрямовує власну професійну діяльність на виконання функцій/завдань, що покладені на таку службу Конституцією України та законами України. Сутність військовослужбових правових відносин становить відповідний правовий статус/правове становище військовослужбовця.

На завершення відзначимо, що правовий режим воєнного стану, в умовах якого українське суспільство живе вже другий рік поспіль, диктує нашій державі новітні тенденції побудови ЗСУ, що зумовлено необхідністю якісних змін у механізмі забезпечення прав як військовозобов'язаних, так і військовослужбовців. Винятком не стали й адміністративно-правові механізми, що надають останнім правові можливості для реалізації ними своїх суб'єктивних прав та виконання покладених на них державою суб'єктивних обов'язків.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Пасічніченко О.П. Спеціальний суб'єкт «військовозобов'язаний», поняття, недосконалість визначення. *Злочини проти громадської безпеки та кримінально-правова політика держави в умовах гібридної війни* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 22 грудня 2017 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. 144 с. URL: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/tnupravodekabr2017.pdf#page=51>.
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
6. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : Наказ Міністра оборони України від 14.08.2008 № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>.
7. Ленда О.В. Військовослужбовець як спеціальний суб'єкт самовільного залишення військової частини чи місця служби. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 6. С. 72–75. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2022/14.pdf.
8. Корж І.Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 222 с.
9. Іщенко С.О. Поняття й ознаки адміністративно-правового статусу військовослужбовця збройних сил України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 37. С. 73–76. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37/juspradenc37.pdf#page=73>.
10. Александров В.М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 20 с.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254к/96-BP (u redaktsii vid 30 veresnia 2016 r.) [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254к/96-BP (in the edition of September 30, 2016)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вп#Text> [in Ukrainian].
2. Pasichnichenko, O.P. (2017). Spetsialnyi subiekt “viiskovozoboviazanyi”, poniattia, nedoskonalist vyznachennia [The special subject “military serviceman”, the concept, the imperfection of the definition]. *Zlochyny proty hromadskoyi bezpeky ta kryminalno-pravova polityka derzhavy v umovakh hibrydnoyi viyny: Materialy Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi*, Kyiv, 22 hrudnya 2017 r. Kyiv: Tavriyskyy natsionalnyy universytet imeni V. I. Vernadskoho. 144 p. Retrieved from: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/tnupravodekabr2017.pdf#page=51> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (1992). Pro viyskovyy obov'yazok i viyskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25 bereznya 1992 roku № 2232-XII [On military duty and military service: Law of Ukraine of March 25, 1992 No. 2232-XII]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, № 27, st. 385. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Kryminalnyy kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III [Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, № 25-26, st. 131. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (1993). Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov'ya : Zakon Ukrainy vid 19 lystopada 1992 roku № 2801-XII [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care: Law of Ukraine dated November 19, 1992 No. 2801-XII]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, № 4, st. 19. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
6. Minister of Defense of Ukraine (2008). Polozhennya pro viyskovo-likarsku ekspertyzu v Zbroynykh Sylakh Ukrainy [Regulations on military medical examination in the Armed Forces of Ukraine]. Nakaz № 402. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text> [in Ukrainian].
7. Lenda O.V. (2022). Viiskovosluzhbovets yak spetsialnyi subiekt samovilnoho zalyshennia viiskovoi chastyny chy mistsia sluzhby [A military serviceman as a special subject of voluntary abandonment of a military unit or place of service]. *Juris Europensis Scientia*. Vol. 6. pp. 72–75. Retrieved from: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2022/14.pdf [in Ukrainian].
8. Korzh I.F. (2004). Viiskova sluzhba v Ukraini: vstup, prosvannia, prypynennia [Military service in Ukraine: entry, promotion, termination]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kyiv. 222 p. [in Ukrainian].
9. Ishchenko S.O. (2019). Poniattia y oznaky administrativno-pravovoho statusu viiskovosluzhbovtstva zbroinykh syl Ukrainy [Concepts and signs of the administrative and legal status of a serviceman of the armed forces of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya*. № 37. P. 73–76. Retrieved from: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37/juspradenc37.pdf#page=73> [in Ukrainian].
10. Aleksandrov V.M. (2009). Viiskova sluzhba yak osoblyvyi vyd derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Military service as a special type of public service in Ukraine]: avtoref. dys...kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].